

и читатељке („возљубљене дштери рода нашего”, како их је именовала Еустахија Арсић) на размишљање о увек актуелним питањима критеријума избора, начина вредновања књижевних дела, систематизације и периодизације литерарног наслеђа, односно о механизмима књижевног и културног памћења и заорава, који ни у књижевној историографији (као ни у другим областима људског духа) нису одређени искључиво вредносним критеријумима.

Др Милица В. ЂУКОВИЋ

Научни сарадник
Институт за књижевност и уметност
Београд
tiskicvet38@gmail.com

ПОЕТСКА КОСТРЕТ

Слободан Костић, *Изабране ѿсеме*, приредио: Драгиша Бојовић, Панорама–Јединство, Приштина – Косовска Митровица 2020

Слободан Костић (1952–2012), савремени српски песник са Косова и Метохије, грађењем своје поетике отворио је врата српског песништва за византијску духовност или просторе покајништва. У старом хришћанству познато је ношење покорног појаса од кострети, козје или камиље длаке, у знак снисходљивога опхођења према Богу. Ови појасеви ношени су директно до коже, аскетски, са циљем да кострет неуморно и перманентно опомиње човека на његову земаљску трулежност и пружену шансу за небеску вечност. У том смислу, на човеку је да бира, а на Богу да одлучује. Песник је, како је сам навео у свом *Светиљојису* снагу за творење песама црпео из „дубине неба” и „тишине поља”, чиме је свом делу удахнуо небеску ширину и земаљску кострет.

Костић се оденуо у кострет песништва следећим песничким књигама: *Обрачун с анђелом* (1974), *Меѿак на ѿслужавнику* (1977), *Чишћање маје* (1983), *Жилишћие* (1987), *Покајничке ѿсеме* (2000) и *Изабране ѿсеме* (1993, 2006, 2020 – постхумно издање). Осим наведених поетских дела, песник се обрео у прози и есејистици.

Стваралаштво Слободана Костића и данас живи у јужној покрајини Републике Србије. У песникову част Удружење поштовалаца књижевног и духовног рада проф. др Слободана Костића и Дом културе „Грачаница” организују манифестацију „Дани Слободана Костића” у Речану и Грачаници. Костићева фамилија, колеге, пријатељи и студенти у његовој родној кући одржавају пригодне књижевне и уметничке програме и сваке године изнова подсећају јавност на важност песниковог несебичног

доприноса духовном, образовном, културном и научном животу на Косову и Метохији.

Посебно радује чињеница да су 2018. године бројни поштоваоци Костићевог рада, заједно са његовим синовима Владимиром, Николом и Ђерком, проф. др Александром Костић Тмушић, приредили и публиковали обиман и јединствен зборник радова, тј. књигу захвалности *Дело и мисија Слободана Костића*.

Песничка реч Слободана Костића меандрира, у временском и иманентно поетичком смислу, између послератног модернизма и неосимболизма, у којем стварају Иван В. Лалић, Миодраг Павловић, Васко Попа, Љубомир Симовић, Милорад Павић, а најзад и Милосав Тешић, и песника духовне лирике, попут Владике Николаја Велимировића, Јустина Поповића, Оца Тадеја, Атанасија Јевтића и других. Поетику молитвеног шапата коју је Иван В. Лалић дуго градио кроз песме о митској Византији, а уоквирио је последњим двома песничким збиркама *Писмо* и *Четири канона* на крају двадесетог и на почетку двадесет и првог века продубили су Милосав Тешић, својим лирским спевом *Седмица* (1999) и Слободан Костић *Покајничким ђесмама*.

Ново и прво постхумно издање *Изабраних ђесмама* пред читаоцем отвара преглед песничког књижевног рада, као и кардиограмску линију развоја и интензивирања његовог песничког израза. Ова књига пурпурних корица подељена је на хронолошки уређена поглавља поднасловљена насловима песничких књига, изузев два циклуса „Кос” и „Грачаничке песме и химне” који својим асоцијативним измештањем из садржинског контекста збирки заузимају ново и посебно место. Циклус „Кос” који упућује на митски потенцијал Косова први пут ће се појавити у *Изабраним ђесмама* из 1993. године, док је циклус „Грачаничке песме и химне” измештен из *Покајничких ђесмама*.

Костићеве *Изабране ђесме* уоквирене су трима књижевнокритичким освртима: „Песничка метаноја Слободана Костића” приређивача Драгише Бојовића, „Молебноје пјеније Слободана Костића” Вере Милосављевић, „Грачанички циклус Слободана Костића” Драгомира Костића који осветљавају поетичку генезу и разгранатост апологетских и универзалних естетичких и стилских упоришта песничке мисли.

Хронологија песничких збирки у *Изабраним ђесмама* указује на тројствен карактер Костићеве поетике. Прва фаза омеђена је збиркама *Обрачун с анђелом* и *Меџак на ђослужавнику* у којима влада модернистичка тежња слободног израза, најпре о језику и архетипском карактеру изговарања речи, а затим о дискурсу рата из визуре војника на одслужењу војног рока.

Обрачун с анђелом указује на свеprisуство борбе таме и светла, где се мотив свеће и светлости поистовећује са говором, а мрак са одсуством речи и ништавилем. Посебно место заузима песма „Између коже” која

павићевски указује на поткожје палимпсеста или на реч која се у сврху самоодбране зазиђује у подтекст. Ова песма оживотворује реч и уводи мотив мехура као апсолута и крајње инстанце изговорљивости: „Црв хрче у утроби / преплашеног мехура [...] мехур дува у кожу / црва [...] мехур прави малтер / и зазидава своју / рупу” (9).

Меџак на њослужавнику тематизује рат у погледу војника као јединке са крајње универзалне равни, па се читалац може наћи у рајском поседу читалачке слутње и истовремено читати баладу о српском војнику са Проклетија у Првом светском рату или пак, крајње визионарски, на готово истом месту – Кошарама из 1999. године: „Младићи са двадесет / година / могу да буду / спремни на / све / и да се не питају / да ли се / слобода / заклања телом / ако се пуца на њу” (17).

Други поетички сегмент јесте хронотопска призма Костићеве лирике, где ће се јасно назначити синхрона (просторна) и дијахрона (временска) песничка оивичења. *Чишћање маје* уводи тему бесконачног митског простора, а *Жилишће* безвремење као суживот предака и потомака или ужиљење једних у другима. За разлику од прве две збирке песама, књиге из друге стваралачке фазе издао је Нолит и доживеле су пажњу књижевне критике. Могло би се рећи да песник тек овим двома књигама ступа на стваралачко тло српске књижевности.

Књига *Чишћање маје* својим силаском у искон, до митских архетипова човечанства, одшкринула је врата аскетској скрушености и покајању који су увели молитвени обредни шапат у Костићеву лирику. *Чишћање маје* јесте ишчитавање властитог вековног огњишта и његовог свеукупног одраза на данашњицу. Дом, семантизован као материјални и метафизички простор, у овој књизи егзистира као кључни мотив Костићевог дела. Дом је представљен као митско уточиште и уткан је у битак Речана. Речани дочекују вештицу „на нишан и обреде”; иступају пред Чуму која им мори чељад и стоку; склапају савез са вашкама и уживљени у природу лутају њеним горама. Сан логореичних Речана је кључ за браву природе, творба новог каменог језика и откључавање његових тајни: „Деве речанске говораху Камену азбуку, / свлачећи хаљине / на очи врелог дечаштва” (37).

Уводни стихови песме, која дели наслов са збирком *Жилишће*, у исту значењску раван доводи језик и земљу: „Згазићеш жилиште, и траг ће ти стопала / на језику бити једини глас” (46), отварајући сплет песничких слика прожетим разноликим значењима лексеме „жилиште”. У песми, као и у целој књизи, именица „жилиште” инвазивно умножава своје значење у својеврсном семантичком троуглу: земља, дом и језик. Овакав песнички поступак отвара атмосферу молитвеног шапата за огњиште и за насусну припадност колективу.

Трећа грана у крошњи Костићевог песништва јесте есенцијална и продукт је стваралачког зрења и концентрације, а одређује је покајнички

поглед на свет или, како је већ наведено, поетска кострет. Византијске теме и мотиви проткани кроз српско средњовековље у поезији Слободана Костића добијају обресе поетске молитве – ауторске лирске песме која молитвено и покајно делује у уметничком естетичком пољу. Почетак треће фазе песничког дела можемо везати за настанак његових првих песама-молитава из циклуса „Кос” у *Изабраним њесмама* из 1993. године, а њен врхунац у *Покајничким њесмама* и „Грачаничким песамама и химнама”.

„Кос” нам отвара слику историјског и митског Косова. Потреба за покајањем и молба за опрост греха окоснице су целог циклуса. Песма „Подсећање на племе и праг” историјски удес српског народа ишчитава из фиктивног документа „Неоткривена хрисувоља Лазара Гребострека” и премрежава фикцију, мит и историју: „Покушај да зашиљиш глог, да дунеш у забуђалу жилу / и вратиш реч на земљу, ма где је затурио маг, / јер залудно је чекање да ће му изаћи на нос, ако је / испљувана у мит. / Почни да изговараш име Племена по којем, да / подсетим те, назван је и твој праг, и траг” (93).

Збирка песама *Покајничке њесме* у својој целости заснована је на јединственом поетичко-естетичком исходишту – молитви. Већ на основу наслова песама из ове збирке читалац дознаје суштину њеног уметничког обзора: „Слово”, „Молба”, „Покајање”, „Смирење”, „Крст”, „Вапај”, „Утеха”, „Благослов”, „Химна љубави”. Песма „Гетсиманија” успоставља вертикалну везу лирског субјекта са космогонијским карактером издаје у Гетсиманском врту. У песамама попут ове, Костић се метатекстуално спушта у најдубље суштине човековог бивствовања изречене у библијским параболома, кројећи специфичну оркестрирану форму катрена са укрштеном римом: „Ништа ти се до краја одржати неће моћи, / пошто пре приноса поноса не жртвовао си глас, / нити у дом, у коме зацариће се нове ноћи, / уградио си справе за померање ума и за спас” (114).

Панегирички циклус песама „Грачаничке песме и химне” састоји се од шест песама посвећених манастиру Грачаница. Посредно, песме су обраћање Богу, јер је грачанички храм осветљен као синтеза божанске снаге и људске немоћи у живом дијалогу: „Као земља безводна жедна, / То је душа моја, / Храме. / Греси ме гуше, у глибу гњилим / пуст и сам; / Ако завапим, устаће да ме, / прљава посраме” (133). Поетска слика простора Косова формирана у књизи *Чишање маје* на овом месту у Костићевој поезији добија својеврстан гео-ексцентрични карактер, јер простор бива иревирибилно вазнет у божанске скуте: „[...] изворе неугасиви, живоносни, / чије пречисте воде нападају нашу стасалу / будућност, / јер грачаничко припремање за небо већ / почело је, – / само што ми не чујемо свога светог / Старца” (140).

Изабрane њесме Слободана Костића најцеловитији су приказ његовог поетског рада који обједињује дискурсе две неминовности човековог

делања – дискурс молитве и смирења и дискурс немира и неспокојства. Ове, по каквој контрастне принципе, песник не супротставља, већ их опевава у целисти и целисходности. У томе је пуноћа исцрпљивања смисла Костићевог песмословља, али и лирике уопште. Књиге попут ове опомињу српску и светску књижевност на сугестивну снагу и смислотворни потенцијал поетске речи. Скромна и покајничка, у кострет одевена, песма Слободана Костића до данашњих дана спремна је да сагледа недовољности разореног, разобличеног света свакодневне и сваконоћне таштине.

Мр Милан ГРОМОВИЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
milan.grom@gmail.com

МАЛЕ ИСТОРИЈЕ ВЕЛИКИХ ТРАГЕДИЈА ЕПОХЕ

Игор Маројевић, *Остаци светиа*, Дерета, Београд 2020

И да није недавно добио награду „Меша Селимовић”, роман *Остаци светиа* Игора Маројевића било би дело које завређује пажњу широког круга читалаца. Важна тема и начин на који је литерарно интерпретирана добар су пример како велике историјске приче могу бити испричане на начин саобразан нашем времену.

Али појмимо редом. Након доминације постмодерне у српској књижевности током последње две деценије XX века, у прве две деценије XXI века нови реализам је постао доминантан начин писања, али претежно, уз избегавање идеолошког ангажмана, што је била реакција на вишедеценијски идеолошки диктат из социјалистичког периода. Садржај примарно бива усмерен на демитологизацију свакодневице и сумулакрума који прожимају друштва XXI века. Проза Игора Маројевића је у том смислу парадигматична. И у романима и у збиркама прича он је на неореалистички начин тематски обрађивао три географска простора: Београд, Боку Которску и Шпанију. Иако се првенствено бавио свакодневицом у доба санкција и НАТО бомбардовања Србије и Црне Горе и касније, у његовој прози промаљали су се делови наше новije историје. То је постало видљиво и посебно структурално важно у његовом роману *Жећа* (2004), у којем је постулитрао модерну литерарну слику прошлости. У том роману ће приповедати о Црној Гори у годинама одмах након Првог светског рата (Божјићна побуна из 1919. године и њени рефлексии), што је епоха која није имала много уметничких интерпретација до тада. У свему